Magiczny Kraków

Benjamin Torbe

2026-11-06

Dnia 6 listopada 1858 roku w Krakowie urodził się Benjamin Torbe, architekt i koncesjonowany budowniczy, którego działalność w Krakowie na przełomie XIX i XX wieku na trwale wpisała się w pejzaż architektoniczny miasta, pozostawiając po sobie ponad sto zaprojektowanych i wzniesionych kamienic.

Choć jego wkład w zabudowę miasta w tym czasie był imponujący, wiedza o jego życiu pozostaje zaskakująco skąpa. Aby jednak pozostawić po sobie tak imponujące dziedzictwo, musiał wykazać się nie tylko ambicją, ale również talentem i niezwykłą pracowitością. Jego wygląd jest nam znany jedynie na podstawie jednej fotografii. Losy żydowskich rodzin zostały bowiem brutalnie przerwane, pozostawiając po sobie pustkę, ciszę i nieliczne, ocalałe okruchy pamięci.

Benjamin Torbe, fot. Tadeusz Jabłoński, 1900 roku (kadr)

ANK, Zbiór fotograficzny, sygn. 29/670/10055

Benjamin Torbe był synem Salomona, rękodzielnika zajmującego się wyrobem parasoli oraz Blumy Gitel Hoffman. W jego metryce urodzenia zapisano, że przyszedł na świat w domu nr 75/6 na krakowskim Kazimierzu, co prawdopodobnie odpowiada kamienicy przy ul. Krakowskiej 13.

Akt urodzenia Benjamina Tobre.

ANK, Akta stanu cywilnego Izraelickiego Okręgu Metrykalnego w Krakowie, sygn. 29/1472/307, akt 1715

Młodość Benjamina Torbe przypadła na czas gwałtownych przemian. W monarchii austro-węgierskiej na przełomie lat 50. i 60. XIX wieku dochodziło do istotnych przeobrażeń ustrojowych, które doprowadziły do zniesienia praw dyskryminujących Żydów i przyznania im oczekiwanego równouprawnienia. Liberalna konstytucja z 21 grudnia 1867 roku proklamowała równość wszystkich obywateli. Istotne było także wydanie 25 maja następnego roku tak zwanej ustawy szkolnej ograniczającej publiczne przywileje Kościoła katolickiego, a obligującej wspólnoty wyznaniowe do kontrolowania edukacji religijnej własnej młodzieży. Na fali tych wydarzeń w październiku 1868 roku Sejm Krajowy we Lwowie przyjął ustawę dającą galicyjskim Żydom wszelkie prawa obywatelskie. Przed Żydami otworzyły się zupełnie nowe perspektywy - zyskali dostęp do szkolnictwa wyższego, co otworzyło im drogę do nowych profesji.

W latach 1873–1880 Benjamin Torbe był uczniem Szkoły Realnej (obecnego V LO). Był prymusem, w ostatniej klasie uzyskał niemal same oceny celujące. Doskonale wiedział, czym chce zajmować się w przyszłości – w katalogu ocen przy rubryce „przyszły zawód” wpisano wówczas: „architekt”. W 1880 roku zdał maturę, a następnie wyjechał do Wiednia, gdzie w latach 1880–1884 uczył się na tamtejszej politechnice. Z nieznanych przyczyn przerwał edukację i ponownie kontynuował ją w latach 1887–1888. W 1889 roku zdobył uprawnienia do wykonywania zawodu koncesjonowanego budowniczego po czym otworzył w Krakowie własne biuro projektowe. Jednym z jego praktykantów był Henryk Lamensdorf (1876–1928), które nie tylko przejął od Beniamina Torbe schematy projektowe i pewne motywy zdobnicze, ale także cechy menedżerskie związane z prowadzeniem biura architektonicznego. Lamensdorf, podobnie jak Torbe odpowiada za powstanie wielu krakowskich kamienic.

Katalog ocen Beniamina Torbe z VII, ostatniej klasy w Szkole Realnej (1879/1880).

ANK, VII Państwowe Gimnazjum i Liceum im. Augusta Witkowskiego w Krakowie, sygn. 29/2395/13

25 marca 1886 roku, w Synagodze Postępowej Tempel, Benjamin Torbe poślubił Maryannę, córkę Izaaka Hirscha Becka (ajenta handlowego) i Leiby z Probsteinów. Z małżeństwa Benjamina i Marianny przyszła na świat piątka dzieci: Ludwika (ur. 9 I 1887), Karolina (ur. 21 XII 1887), Flora (ur. 20 II 1890), Róża Gitel (ur. 22 VI 1891) i Stanisław (ur. 12 IX 1892). Nadanie dzieciom polskich imion świadczy o asymilacji kulturowej Benjamina Torbe, który nie tylko wykonywał „nowoczesny”, niedostępny do niedawna dla Żydów zawód, ale także wyprowadził się z kazimierskiego miasta żydowskiego. Około 1890 roku Beniamin Torbe wraz z rodziną mieszkał przy ul. Dietla 68, a dwa lata później przy ul. Pańskiej (obecnie ul. Marii Skłodowskiej-Curie). W 1900 roku został odnotowany jako mieszkaniec kamienicy przy ul. Grodzkiej 9, z kolei w 1906 roku – przy ul. Grodzkiej 62. W 1910 roku rodzina mieszkała już przy ul. Straszewskiego 11. Zajmowała tam mieszkanie na II piętrze, od frontu.

Akt ślubu Benjamina Torbe z Maryanną Beck z 25 marca 1886 r.

ANK, Akta stanu cywilnego Izraelickiego Okręgu Metrykalnego w Krakowie, Księga małżeństw z 1886 r., sygn. 29/1472/2/394, akt 34, s. 12

Klientami Benjamina Torbe były przede wszystkim osoby pochodzenia żydowskiego, które od końca

XIX wieku odgrywały istotną rolę w ruchu budowlanym miasta. Żydzi inwestowali kapitał w działalność budowlaną związaną przede wszystkim ze wznoszeniem domów czynszowych, przynoszących stałe i pewne źródło dochodów. W wyniku intensywnej parcelacji niezabudowanych terenów na przełomie XIX i XX wieku, w znaczący sposób przyczynili się do powstania nowej zabudowy przy wytyczanych wówczas ulicach, na przykład na Kazimierzu czy Stradomiu. Jego klienci często zamawiali u niego projekty kilku kamienic. Do takich inwestorów zaliczali się Maurycy Waldman, Chaim Berek Zucker, czy Samuel Ritterman. Ten ostatni był inwestorem aż dziesięciu spośród dwunastu kamienic stojących przy ulicy Wrzesińskiej.

Torbe pracował także dla Adolfa Liebeskinda (1860–1933), kupca pochodzącego z podkrakowskiego Białego Prądnika. W sierpniu 1904 roku przygotował dla niego projekty trzech kamienic przy ul. Szujskiego 3, 7 i 9, które powstały z myślą o wynajmie lub o sprzedaży. Plany kamienicy pod nr 7 zostały zaakceptowane przez władze budowlane miasta 21 stycznia 1905 roku. Do rozpoczęcia prac budowlanych przystąpiono 7 marca 1905 roku. Cześć robót prowadził Łazarz Rock, majster murarski, który koncesję na wykonywanie zawodu otrzymał w 1899. 4 maja 1905 roku inwestycję przejął inny majster lub budowniczy, ale jego nazwiska nie znany, ponieważ zostało niewyraźnie zapisane w aktach budowlanych. Inwestycja została ukończona 7 października 1905 roku, a pozwolenie na zamieszkanie kamienicy władze budowlane Krakowa wydały dwa dni później.

Projekt kamienicy Adolfa Liebeskinda przy ul. Szujskiego 7 wykonany przez Benjamina Torbe, w sierpniu 1904.

ANK, Archiwum planów Budownictwa Miejskiego, ul. Szujskiego 9, f. 911, pl. 1.

Projekt kamienicy Adolfa Liebeskinda przy ul. Szujskiego 7 wykonany przez Benjamina Torbe, w sierpniu 1904.

ANK, Archiwum planów Budownictwa Miejskiego, ul. Szujskiego 9, f. 911, pl. 2

Kamienica przy ul. Szujskiego 7, fotografia z 1980 roku

ANK, Biuro Rozwoju Krakowa, sygn. 29/1405/1993, fot. 1

Najbardziej intensywne lata działalności Benjamina Torbeprzypadły na okres 1890–1910. Torbe projektował przede wszystkim dwu lub trzypiętrowe kamienice, mieszczące dwa lub trzy mieszkania

na piętrach, w zależności od standardu budynku. Ich elewacje frontowe reprezentowały eklektyczny zestaw motywów, bardziej lub mniej rozbudowany. Na początku XX wieku elewacje projektowanych przez niego domów bardzo często wykańczano jasnymi płytkami ceramicznymi w układzie wozówkowym i zdobiono detalami o secesyjnym rodowodzie. Torbe projektował i budował dużo, zaspokajając tym samym potrzeby inwestorów. Po pierwszej wojnie światowej jego działalność widocznie osłabła i ograniczyła się do drobniejszych prac budowlanych.

Torbe należał do Krakowskiego Towarzystwa Technicznego. Był także członkiem Stowarzyszenia Izraelitów Postępowych dla którego w latach 1892–1894 prowadził rozbudowę synagogę Tempel przy ul. Miodowej. Zlecenie to było jednym z najbardziej prestiżowych w jego działalności. Zakres przeprowadzonych prac według projektu Beniamina Torbeobjął między innymi wydłużenie bryły synagogi i zamknięcie jej wielobocznną absydą oraz przekształcenie elewacji frontowej. Dokonano modyfikacji wystroju, którego istotnym elementem były otwarte empory oraz efektownie wykonane Aron ha-Kodesz umieszczone na tle absydy. Prace Torbego nadały budynkowi eklektyczny charakter stylowy, z elementami mauretańskimi we wnętrzu i z dominacją form neoromańskich na elewacjach. Dzięki wysiłkom Beniamina Torbego powstał budynek, który pod względem liturgicznym odpowiadał potrzebom zwolenników judaizmu reformowanego i który bardzo dobrze wpisywał się w europejski kanon synagog reformowanych.

Benjamin Torbe zmarł 10 lutego 1931 roku, w wieku 72 lat. Przyczyną śmierci zapisaną w akcie zgonu były cukrzyca, gangrena stopy oraz zapalenie płuc. Został pochowany na cmentarzu żydowskim przy ul. Miodowej. Jego grób prawdopodobnie nie zachował się.

Pieczątki Beniamina Torbe z różnego okresu działalności.

ANK, Archiwum planów Budownictwa Miejskiego

Nagłówek papieru firmowego Benjamina Torbe, 1906.

Własność Barbary Zbroi

Wykaz źródeł:

Akta miasta Krakowa, Księga budowlana dz. IV z lat 1904–1910, sygn. 29/33/Kr 3968;

Urząd Zdrowia w Krakowie, Księga zgonów Izraelitów z r. 1931, sygn. 29/83/1.2/265, poz. 94;

Urząd Zdrowia w Krakowie, Księga zgonów Izraelitów z r. 1933, sygn. 29/83/1.2/267, poz. 137;

Spis ludności miasta Krakowa z r. 1870, sygn. 29/86/12, dz. VIII, dom 73;

Spis ludności miasta Krakowa z r. 1900, sygn. 29/89/1, poz. 2099;

Spis ludności miasta Krakowa z r. 1910, sygn. 29/90/4, poz. 1849; sygn. 29/90/6, poz. 44;

Spis ludności miasta Krakowa z r. 1921, sygn. 29/91/3, poz. 2315;

Biuro Rozwoju Krakowa, sygn. 29/1405/1993;

Archiwum planów Budownictwa Miejskiego, sygn. 29/1410, ul. Szujskiego 3, f. 911;

Archiwum planów Budownictwa Miejskiego, sygn. 29/1410, ul. Szujskiego 9, f. 911;

Akta stanu cywilnego Izraelickiego Okręgu Metrykalnego w Krakowie, księga urodzin z 1887, sygn. 29/1472/1/398, akt 47, s. 16 i akt 809, s. 270;

Akta stanu cywilnego Izraelickiego Okręgu Metrykalnego w Krakowie, księga urodzin z 1890, sygn. 29/1472/1/416, akt 139, s. 47;

Akta stanu cywilnego Izraelickiego Okręgu Metrykalnego w Krakowie, księga urodzin z 1891, sygn. 29/1472/1/422, akt 50, s. 17;

Akta stanu cywilnego Izraelickiego Okręgu Metrykalnego w Krakowie, księga urodzin z 1892, sygn. 29/1472/1/428, akt 593, s. 198;

ANK, Akta stanu cywilnego Izraelickiego Okręgu Metrykalnego w Krakowie, Księga małżeństw z 1886 r., sygn. 29/1472/2/394, akt 34, s. 12

VII Państwowe Gimnazjum i Liceum im. Augusta Witkowskiego w Krakowie, sygn. 29/2395/8 i 13;

Opracowania drukowane:

Jacek Purchla, Architekci krakowscy na Politechnice Wiedeńskiej, [w:] Architektura XIX i początku XX wieku, red. T. Grygiel, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991, s. 9–21.

Barbara Zbroja, Miasto umarłych architektura publiczna Żydowskiej Gminy Wyznaniowej w Krakowie w latach 1868–1939, Kraków 2005;

Barbara Zbroja, Leksykon architektów i budowniczych pochodzenia żydowskiego w Krakowie w latach

1868–1939, Kraków 2023;

Barbara Zbroja, Torbe Beniamin, Polski Słownik Biograficzny,zeszyt 222, tom LIV/3, 2023, s. 415–417.